

**ФІЛОСОФІЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЯ «РОЗУМІННЯ» У КОНТЕКСТІ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ДИСКУРСУ СОЦІОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ, ПРАВА
(Б.КІСТЯКІВСЬКИЙ, Л.ПЕТРАЖИЦЬКИЙ, О.ЕРЛІХ)**

Омельченко В.Ю.

*(кандидат філософських наук, асистент Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)*

Анотація. В даній статті автор обґрунтовує переваги міждисциплінарного діалогу між соціологією, філософією і правознавством. З метою чого, автор осмислює аргументи «pro et contra» щодо розгляду соціології за взірцем природничих наук. Аналізує герменевтичний метод у контексті соціології права. Розглядає філософію права Б.Кістяківського; осмислює право як соціально-психічну реальність Л.Петражицького; аналізує поняття «живого права» О.Ерліха та вивчає засади історичної школи права. Обґрунтовує домінуюче значення філософії як методології розуміння щодо соціології права.

Ключові слова: соціологія права, живе право, суспільство, правова держава, філософія права, Б.Кістяківський, Л.Петражицький, О.Ерліх, Ф.Савіньї.

Аннотація. В настоящей статье автор обосновывает преимущества междисциплинарной связи между социологией, философией и правоведением. С целью чего, автор осмысливает аргументы «pro et contra» относительно рассмотрения социологии сообразно с образцом естественнонаучных наук. Анализирует герменевтический метод в контексте социологии права. Рассматривает философию права Б. Кистяковского; осмысливает право как социально-психическую реальность Л.Петражицкого; анализирует понятие «живого права» О. Эрлиха и изучает предпосылки исторической школы права. Обосновывает доминирующее значение философии как методологии понимания социологии права.

Ключевые слова: социология права, живое право, общество, правовое государство, философия права, Б.Кистяковский, Л.Петражицкий, О.Эрлих, Ф.Савиньи, Р.Иеринг.

Omelchenko V. Y. Philosophy as methodology of "understanding" in the context of interdisciplinary discourse of sociology, philosophy and law (B. Kistiakowsky, L. Petrazhitsky, A.Ehrlich)

In this article the author justifies the benefits of an interdisciplinary dialogue between sociology, philosophy, and jurisprudence. For the purpose the authoress interprets the arguments «pro et contra» for consideration of sociology in accordance with the model of natural-science. Analyzes and justifies advantages of the hermeneutic method in the context of the sociology of law. Critically comprehend the philosophy of law B.Kistyakovskogo. Interprets the right as a socio-psychological reality of the imperative type in the concept of L. Petrazhitskogo. Analyzes the concept of "living law" E.Ehrlich and studying conditions of the historical school of law F. Savigny, who interprets the law as a "national spirit". Substantiates the dominant role of philosophy as a methodology of understanding the sociology of law. Analytics and prediction are the functions of philosophy which are so essential for sociology of law. It is underlined the role and significance of the magnitude of philosophy in the structure illustrated above philosophical and legal studies, its ability to combine the variety of interpretations in severity concept, critically rethink and interpret past experience, analyze contradictions of dogmatic positive law. It is specified that the complete understanding of legal philosophy is impossible without the historical and philosophical component, which reestablishes communication of succession of ideas and concepts.

Keywords: sociology of law, living law, society, law-bound state, philosophy of law, B.Kistyakivsky, L.Petrazhitsky, E.Ehrlich, F. Savigny.

На нашу думку, сторінку досліджень царини соціології права слід розпочати з розставлення акцентів щодо методології її вивчення. Ми висуваємо гіпотезу, згідно якої філософія є однією з найефективніших методологій розумного пізнання, що дозволяє вивчати як природу соціальних відносин так і обґрунтовувати мовою «сильних аргументів» значущість права. На рахунок підтвердження даної тези, ми наведемо думку, А. Гейєра, який твердив, що функція філософії полягає у «розробці понять» [1, с.1], філософія має робити поняття чистими та ясними. Безперечно, що дана ідея А. Гейєра є цінною, втім аж ніяк не новою. Так, саме Г. Гегель репрезентував модель філософії як строгої науки, що оперує ясними поняттями. Філософія є наукою із строгим поняттєво-категоріальним апаратом, із джерел якої виводять підставу на самостійне існування й інші галузі знань і наук. «Філософія, саме тому, що вона є проникненням в розумне, і є осягненням наявного, і дійсного» [2, с.53]. На відміну від юриспруденції, яка за оцінкою мислителя зводиться до роботи із протиріччями, філософія покликана вивчати глибинні

засновки права і доводити їх достеменність у формі точного, конкретного, ясного поняття. Виходячи із такого підходу, ми пропонуємо розглядати філософію як дієву методологію «розуміння». Відповідно, ми стоїмо на засадах міждисциплінарного діалогу між соціологією, філософією і правознавством і будемо розглядати проблематику соціології права у масштабі соціогуманітарного дискурсу. Цілком очевидно, що право – це не лише кодекси нормативних зведень, але й «дзеркало» усіх суспільних процесів, що віддзеркалює культуру мислення спільноти, як її позитивні сторони так і усі можливі патології. Підтвердження цієї тези знаходимо у Б. Кістяківського (1868-1920), який зазначає наступне: «існування права – не в статтях і параграфах законів, надрукованих у кодексах, не в судових ухвалах і не в інших постановках органів влади, дотичних до правових питань, а у свідомості як цілої суспільності, так і поодиноких членів її» [3,с.98]. «Незаангажовані очі» є сліпими (мовою Н. Гудмена), ми завжди є упередженими і не можемо досягти рівня абсолютного пізнання. Загальновідомим є той факт, що базові категорії права такі як: права-обов'язки, свобода-відповідальність завжди є бінарними. Разом з тим залишається відкритим питання, як раціональні приписи позитивного права зробити дієвими і значущими для людей. Як досягти «ефекту дієвості» не зловживаючи механізмом санкцій і заборон? Зрештою, ключове завдання права не зводиться лише до його нормотворчої функції, адже право працює з «живими людьми, а не соціальними манекенами» (М. Алексєєв)[4], право повинно бути значущим для людей, тільки тоді воно буде дієвим. Як примирити теорію писаних правил із практикою розумних дій – це і є тим ключовим питанням, що формулює філософія відносно царини соціології права. Термін «соціологія права» був введений в науковий обіг у 1962 р. на V міжнародному соціологічному конгресі. В межах даної наукової розвідки ми будемо послуговуватись визначенням «соціології права», яке сформулював К. Жоль, згідно поглядів якого - це «система соціальних норм і відносин, що охороняється силою держави, яка надає відповідним нормам загальнообов'язковий, юридичний характер» [5, с.247]. Відповідно існують різні школи соціології права, зокрема, є італійська школа (А. Пагані, Г. Мартінотті, Е. Моріондо, Б. Леоні), французька (Е. Дюркгайм), польська (Л. Петражицький та його послідовники: Є. Ланда, Г. Піонтка, А. Подгурецький), австро-українська (Є. Ерліх), українська (Б. Кістяківський, Є. Спекторський). Перш ніж перейти до осмислення підвалин формування польської соціології права, варто згадати про основні постулати одного з теоретиків соціології як науки, а саме Е. Дюркгайма [6] – представника французької школи соціології. Останній вважав, що соціологія вивчає соціальну дійсність, яка характеризується специфічними властивостями, а соціальні факти існують незалежно від індивідів і домінують над ними. Це означає, що кожен з нас від народження отримує у спадок досвід попередніх поколінь у вигляді звичок, традицій, вірувань, які «сліпо» відтворюються і є нічим іншим як досвідом передсудів (пригадаймо Е. Гусерля, який бачив шлях виходу із природної настанови у застосуванні ейдетичної редукції в межах своєї концепції феноменології). Е. Дюркгайм говорить про два види соціальних фактів: матеріальні соціальні факти (система законодавства і механізм бюрократії) та нематеріальні (культура та соціальні інститути). Також можемо пригадати знаного представника вітчизняної школи соціології права - Б. Кістяківського, який наділяє поняття соціального життя такою характеристикою як стихійність. Як мислителя його цікавив не лише дескриптивний опис похідних наслідків, а перш за все пояснення їх першопричин. Б. Кістяківський приділяв прискіпливу увагу питанню методології наукового пізнання. Відтак, причину кризи соціальних наук вбачав у пануванні психологізму та у тому, що вони перебувають у «полоні соціальної філософії», в той час, як соціальні науки мають бути сконструйовані за принципом природничих наук і бути «чисто науковим знанням» [3,с.24]. Таким чином, Б. Кістяківський вважав, що соціальні науки мають набути свій статус об'єктивного наукового знання. Для цього необхідно переглянути методологію дослідження соціології та на підставі цього здійснити перегляд її поняттєво-категоріального апарату.

Дозволимо собі критично переосмислити вище зазначену ідею Б. Кістяківського щодо того, що соціологія має бути сконструйованою за взірцем природничих наук і наведемо деякі скептичні аргументи на рахунок цього. Даному питанню приділяє значну увагу, Г.-Г. Гадамер, який у роботі «Істина і метод» вказує на найбільш суперечливі методологічні колізії, які виникають при роботі із гуманітарним знанням. До числа яких і зараховує спроби представити методологію гуманітарного знання за «взірцем» природничих наук, де домінуючим постає індуктивний метод, а мета визначена пізнанням закономірностей [7, с.44]. Г.-Г. Гадамер застерігає від такої методологічної «плутанини» шляхом якої пішли Г. Гельмгольц і В. Дильтай. Перший з яких намагався обґрунтувати рівнозначність гуманітарних і природничих наук, однак обмежився лише розмежуванням двох видів індукції [7, с.46]. А.В. Дильтай долучився до звичного передсуду щодо того, що «природничі науки є взірцем для гуманітарних» наук [7, с.48]. На противагу такому підходу Г.-Г. Гадамер твердить, що в гуманітарних науках «ідеалом має бути розуміння самого явища в його однократній і історичній конкретності» [7, с.45]. У відповідності із таким підходом метою гуманітарного знання є пізнання передумов, які зумовлюють ті чи інші явища. Домінуючим є сам процес «розуміння» у тексті, взаємопорозуміння у діалозі, яке досягається шляхом проникнення до смислових пластів і це, за оцінкою, Г.-Г. Гадемера є нічим іншим як «мовним процесом» [7, с.447]. Відповідно, герменевтика є не просто мистецтвом, а методологією «розуміння». Досягнення рівня взаємопорозуміння з Іншим можливе в діалозі, а набуття значення «розуміння» в філософії позначається здатністю тлумачити та коментувати. Відповідно, ми вивчаючи питання соціології права також стоїмо на засадах герменевтичного методу «розуміння» та «тлумачення».

Перейдемо до осмислення поглядів Л. Петражицького (Leon Petrażycki)(1867-1931)[8], які заклали підвалини до дискусій та формування польського гуртка соціології права. Л. Петражицький був поляком за походженням, закінчив юридичний факультет Київського імператорського Університету Св. Володимира, а також був на стажуванні в Німеччині (Гайдельберзькому та Берлінському університетах). До речі, варто сказати декілька слів про роль «програм стажувань» у контексті розбудови вітчизняної освітньої системи. Берлінський університет заснований 1810 р. набув значення «взірця» університетської системи та науки для тодішньої Російської імперії. Стан освіти в Російській імперії за часів правління Миколи I зумовлений жагою запиту на розбудову національної університетської системи та утилітарною потребою формування резерву кадрів вихованих у лоні європейських наукових традицій. Звідси очевидно, що програми стажування закордон стали необхідною «цеглиною» для закладення фундаменту національної вітчизняної університетської системи за «взірцем» німецьких університетів Гайдельбергу, Мюнхену, Ляйпцигу, Галле, а особливо Берліну. Програми стажування «російських студентів» охопили географію більшості німецьких університетів, однак саме в Берлінському університеті сформувалася найбільша і найпродуктивніша «корпорація російських студентів» [9, с.136]. У даному контексті вживаючи поняття «російські студенти» ми маємо відзначити, що «про жодну національну або конфесійну диференціацію мова не йде...» [9, с.13]. А.Ю. Андрєєв, дослідник генези словосполучення «російські студенти» твердить, що ми як науковці не можемо твердо опертися на жоден із запропонованих нам критеріїв стосовно періоду історії Росії XVIII – першої половини XIX ст., ані на політичний, ані на територіальний, ані на національний. Останній критерій – національності взагалі не використовувався на даному історичному відтинку часу. Єдиним критерієм самоідентичності особи в Російській імперії була ознака віросповідання [9, с.13].

Повернімося до викладу поглядів Л. Петражицького, який 1892 р. захистив магістерську дисертацію за спеціальністю римського права у Київському імператорському Університеті Св. Володимира. В 1898 р. захистив докторську дисертацію, але вже у Петербурзькому університеті. З 1896 р. викладав у стінах Київського імператорського Університету Св. Володимира, а з 1897 р. стає приват-доцентом Санкт-Петербурзького

університету кафедри енциклопедії і філософії права. З 1898-1918 рр. очолював кафедру енциклопедії права Санкт-Петербурзького університету, з вересня 1905 р. по 1906 р. був деканом юридичного факультету. В 1921 р. емігрував до Польщі, де очолив кафедру соціології Варшавського університету. Створив юридично-соціологічну школу. Вважав, що сутністю права є емоції, переживання особливого типу, а саме атрибутивно-імперативного. Право поділяв на офіційне (яке санкціонується державою, є шаблоном і догматичним) та інтуїтивне (яке є динамічним, таким що адаптується до конкретної ситуації). Разом з тим, Л. Петражицький не ідеалізував інтуїтивне право. Відповідно, право – не є об'єктивною реальністю, а, навпаки, є своєрідною соціально-психологічною реальністю, що переживається і відтворюється конкретним суб'єктом права. Звідси, самоочевидно, що право є суб'єктивним сприйняттям соціальної реальності з усіма імовірними передсудами. «Право є психічним явищем і його елементи є елементами психічного акту» [8,с.22]. Погляди Л. Петражицького заклали підвалини для подальших дискусій, зокрема А. Подгурецький [10] писав про різні патології соціально-суспільних відносин на підставі чисельних прикладів ув'язнень.

Наразі зосередимо увагу на поглядах Ойгена Ерліха, які значно вплинули на розвиток вітчизняної соціології права. Ойген Ерліх (1862-1922) [11] народився в Чернівцях на Буковині. Навчався на юридичному факультеті Львівського та Віденського університетів. З 1896 р. обіймає посаду екстраординарного, а згодом 1900 р. ординарного професора римського права в Чернівецькому університеті (який на той час перебував у складі Австро-Угорської імперії). З 28 жовтня 1909 р. Ойген Ерліх запроваджує на юридичному факультеті Чернівецького університету новий навчальний курс з живого права. В межах якого поєднує правову теорію з психологією, соціологію з економікою, тобто курс живого права уособлював собою теорію міждисциплінарного дискурсу. В 1911 р. в одній із своїх чисельних статей вводить в науковий обіг поняття «живого права» (*lebendes Recht*). За ініціативи О. Ерліха в Чернівецькому університеті було створено кафедру філософії і соціології права. Інтерес до проблематики живого права для О. Ерліха був самоочевидним наслідком тієї соціальної реальності в якій він жив. Населення тодішньої Буковини вирізнялося національним різнобарв'ям і етнічним розмаїттям серед українців, росіян, угорців, румунів, словаків, австрійців, євреїв, що призвело до плюралістичного функціонування права. Так, офіційне судочинство було сформульоване німецькою мовою у відповідності до канонів австрійського імперського права. Разом, з тим, таке офіційне право не мало великого впливу на фактичне правове життя регіону, динаміка якого підпорядковувалась радше звичаям. «Навіть поверховий погляд на правове життя даного регіону переконує, що в повсякденній практиці кожного з названих народів діють абсолютно різні юридичні правила» [11,с.19]. Попри розмаїття правових культур, він вірив в існування універсального права, що об'єднує усі цивілізовані суспільства. Конструкція права, за О. Ерліхом тотожна правилам поведінки. У всіх правових систем є дещо спільне (правовий базис) і дещо специфічне (правова надбудова). Відповідно, у кожній правовій системі є своєрідності регіонального характеру, що відображаються на специфіці функціонування соціальних інститутів, якщо право не враховує умови свого функціонування, то воно приречено залишатися «правом в книгах». Ось чому видаються утопією спроби запозичити «рецепти» ідеальних правових систем і запровадити їх в іншому середовищі. Відповідно, побудова соціальних інститутів має виходити не з абстрактних ідеалів, а з джерел народного життя і саме соціології права належить торувати цей шлях. Звідси, О. Ерліх виводить відоме усім поняття «живого права», яке слід шукати «не в параграфах законів, а в шлюбних угодах, договорах про купівлю-продаж, винайм, кредити, іпотеки, в заповітах...» і т.ін. [11,с.485]. Ключовою точкою досліджень соціології права має бути царина живого права, дослідження конкретного, а не пошук абстрактного. Писане право грішить тим, що створює свою ідеальну реальність, але ж завдання правознавця полягає не в тому, аби створювати гіперреальність, а, навпаки, досліджувати реальне і конкретне. Таким чином, правові інституції ґрунтуються

не лише на правових нормах, а й на інших видах норм і соціальних стосунків. «Лише узгоджена робота усіх видів соціальних норм дає істинну картину дії механізму соціального буття» [11,с.110].

Вивчаючи доробок, О. Ерліха може скластися уявлення, що практика домінує над теорією. Для того щоб з'ясувати чи це є лише упередженням чи можливо достеменним фактом нам варто проаналізувати коло тих, хто впливав на становлення О. Ерліха як науковця. До такого кола належать засновники історичної школи права, зокрема Ф. К. фон Савіньї та Г.Ф. Пухта. Свій «сильний аргумент» на користь живого права, який полягає у тому, що право «не було створене виключно державою» [11,с.73]. О. Ерліх знайшов саме у джерелах історичної школи права. Попри таку прискіпливу увагу до царини живого права, О. Ерліх вважав, що одна з чільних переваг історичної школи права полягає у тому, що остання применшувала наукову цінність тих правових вчень, які орієнтувалися виключно на практичні цілі. В розмаїтті правових систем історичну школу права цікавив коефіцієнт наукової складової, їх цікавила сутність права, а не одна з його різнобарвних і варіативних форм. Очевидно, що будь-яке положення із царини практики потребує свого теоретичного обґрунтування. І право на таке критично осмислене та методологічно обґрунтоване судження належить саме філософії. Зазначимо про висхідні положення історичної школи права. У відповідності із поглядами останньої, джерелом права є «народний дух». Право не встановлюється законодавцем (системою законодавчої гілки влади), а формується «шляхом довільного органічного розвитку, з врахуванням культури, місцевих звичаїв і народного духу» [12, с.10]. На наш погляд, висхідні положення історичної школи права є досить суперечливими: якщо право залежить від розвитку народу, то чи не перетвориться воно на право ідентичностей? Право як одну з форм специфічного соціального досвіду, що відображає культурну специфіку, традиції, звичаєвість і відповідно передсуду певної культурної спільноти? Звичайно, що національне забарвлення притаманне будь-якому правовому ладу, однак чи варто вважати атрибут національності домінуючою ознакою права в цілому? Одну із засадничих робіт Ф. К. фон Савіньї «Про покликання нашого часу до законодавства і юриспруденції» (1814)[13] можна вважати маніфестом історичної школи права. Ф. К. фон Савіньї говорить про «картину реального розвитку права», наголошуючи, що не варто розглядати право як результат людської діяльності, навпаки, його слід розглядати як те, що дано апріорі, так само як мову і звичаї [12, с.75]. Тобто, адепт історичної школи права переконаний, що право є апріорно даним, а завдання дослідників має зводитись до розшифрування історичних слідів, тобто реставрації історичних фактів. Так, Р. Ієринг (критик історичної школи права) переконаний, що такі два елементи як національна складова та індивідуальність позначають стиль мислення Ф. К. фон Савіньї. Останній переконаний, що право буде значущим і дієвим лишень тоді, коли відображатиме своєрідну картину світу, відповідно і тип мислення конкретної нації. Ф. Савіньї переконаний, що ми маємо зберігати тісний зв'язок з минулим, аби кожне прийдешнє покоління не вигадувало свою картину світу. Кожній нації у спадок переходить історичний матеріал, певний генетичний код нації, відповідно розумна діяльність кожної епохи «має бути спрямована на перевірку цього матеріалу...на його оновлення і збереження його живим» [14, с.77]. Таким чином, в даній концепції (історичної школи права) цінність історичного матеріалу є вищою за діяльність осіб або законодавчу владу в цілому. Зауважимо, що аналіз історичного матеріалу не зводиться до його ідеалізації, в ньому шукають конструктивні елементи, причини причин, які уможливлюють усі інші похідні явища.

Р. Ієринг до числа досягнень історичної школи права зараховує боротьбу із «голим догматизмом і служінням авторитетам, а в історії права їй вдалося звільнитись від сліпого, некритичного поклоніння традиції...» [14, с.95]. В контексті осмислення засад історичної школи права звернемось до викладів Рудольфа фон Ієринга (1818-1892). Як правознавця, Р. Ієринга цікавить живе і реально функціонуюче право, де правовий порядок забезпечується боротьбою супроти несправедливості. Звідси, разуче несприйняття Р.

Ієрингом концепції історичної школи права Ф. К. фон Савіньї, Г. Пухта, згідно поглядів яких право виникає так само природно і невимушено, як і мова. Для Р. Ієринга право – поле боротьби інтересів супроти тих, хто намагається зберегти монополію власних інтересів. Він обґрунтовано доводить, що право не формується як «рослина», шляхом природної еволюції, навпаки, воно – створене людьми. Звідси, Р. Ієринг висновує, що наша готовність захищати право виявляє нашу правову зрілість і є індикатором якісного поступу нації. Саме в боротьбі за право загартовується правове почуття, правова відповідальність. Варто відзначити, що захист права, боротьба із свавіллям та правовим нігілізмом є «заповіддю морального самозбереження - обов'язком відносно суспільства», який набуває свого всезагального значення [15, с.24]. Неготовність встати на захист права тотожна моральній індиферентності. Більшість критичних зауваг на адресу історичної школи права зводяться до того, що остання нібито прагне підкорити сучасне право ідеалам минулого. При цьому не враховується той факт, що історичній школі властиво не звеличувати і ідеалізувати минуле, а лише критично переосмислювати та прискіпливо вивчати історичні факти. Ф. К. фон Савіньї, відповідаючи на подібні закиди щодо ролі історичного підходу, твердив наступне: «суть її полягає в рівноцінному визнанні цінності і незалежності кожної епохи, а найбільшого значення в ній надається лише тому, аби був усвідомлений живий зв'язок, що поєднує сучасність з минулим» [14, с.97], не розуміючи причин, ми лише будемо вдаватись до нескінчених інтерпретацій похідних явищ. Джерелами такого історичного матеріалу Ф. К. фон Савіньї визнає спадщину римського і германського права та усі їх похідні модифікації та інтерпретації [13, с.186]. Для того, аби послуговуватись матеріалом минулого, слід наново навчитись читати першоджерела та тлумачити їх. Ф. К. фон Савіньї висновує, що «наша теорія має стати більш практичною, а наша практика більш науковою» [13,с.190]. Приступаючи до опрацювання матеріалу, дослідник має актуалізувати своєю жагою запитів тексти минулого, до того ж «покликання науки полягає не в тому аби керувати життям, а в тому, аби оновлювати і удосконалювати його» [14, с.101]. З такої точки зору, ми можемо розглядати історичну школу права як одну з теоретичних настанов, яка стане у нагоді в контексті вивчення доробку О. Ерліха.

Розглянувши різні контексти і аспекти потрактувань феномену соціології права, варто зазначити, що динаміка соціальних змін не піддається чіткій диференціації, відповідно є відносною, тобто такою, що має свій термін призначення. Сучасне суспільство є відкритим, суспільством викликів, ризиків та змін, яке не можливо дескриптивно описати мовою алгоритмів та засобом чистої теорії. На наш погляд, межі соціології права та її метод емпіричного аналізу слід розширити міждисциплінарним діалогом з філософією. Цінність якої полягає в її здатності до критичного судження; в методології «сумніву і підозри»; в методології «розуміння» (мовою Г.- Г. Гадамера).

Оскільки, динаміку соціальних процесів неможливо зафіксувати і «законсервувати» в теорії, відповідно нам залишається послуговуватись пошуком причин та прогнозуванням похідних наслідків. Аналітика та прогнозування – це ті дві функції філософії, що стануть у нагоді соціології права.

Список використаних джерел

1. Гейер А. Краткий очерк истории философии права [Текст]/ А. Гейер. – Перев. с немецкого, под ред. Н. Неклюдова. – СПб.: Тип. Н. Тиблена и К^о (Н.Неклюдова), 1866. – 151 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Философия права [Текст] / Г. Гегель. – Пер. с нем.: Ред. и сост. Д. А. Керимов и В. С. Нерсисянц. – М.: Мысль, 1990. – 524 с. - (Филос. наследие).
3. Кістяківський Б. Вибране [Текст] / Б. Кістяківський. - Бібліотека часопису «Філософська і соціологічна думка». - К.: Абрис, 1996. – 512 с. - серія «Українські мислителі».
4. Алексеев Н. Н. Введение в изучение права [Текст] / Н. Н. Алексеев. – М. : Тип. Я. Г.Сазонова, 1918. – 184 с.
5. Жоль К.К. Социология (в систематическом изложении): Учеб. Пособие для вузов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 431 с.- (Международная серия «Bibliotheca Studiorum»).
6. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии [Текст]. – Пер. с фр. и послесловие Л.Б.Гофмана. – М.: Наука, 1991. – 576 с. – (Социологическое наследие).

7. Гадамер Х. - Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики [Текст] / Х. - Г. Гадамер. - Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. - М.: Прогресс, 1988. - 704 с.
8. Петражицкий Л. Очерки философии права [Текст] / Л. И. Петражицкий. - СПб.: Тип. Ю.Н.Эрлихъ, 1900. - 138 с.
9. Андреев А. Ю. Русские студенты в немецких университетах XVIII – первой половины XIX века [Текст] / А. Ю. Андреев. - М.: Знак, 2005. - 432 с.
10. Podgórecki Adam. Zarys socjologii prawa. - Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971. - 484 str.
11. Эрлих О. Основоположение социологии права/ Пер. с нем. М.В.Антонова; Под ред. В.Г.Графского, Ю.И.Гревцова. - СПб: ООО «Университетский издательский консорциум», 2011. - 704 с.
12. Савиньи Ф. Система современного римского права [Текст] / Ф. К. фон Савиньи. - Т. I. - Пер. с нем. Г.Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В.Зубаря. - М.: Статут, 2011. - 510 с.
13. Савиньи Ф. О призвании нашего времени к законодательству и юриспруденции [Текст] / Ф. К. фон Савиньи// Система современного римского права. - Т. I. - Пер. с нем. Г.Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В.Зубаря. - М.: Статут, 2011. - С.128-207.
14. Иеринг Р. Историческая школа юристов [Текст] / Р. Иеринг// Савиньи Ф. К. фон. Система современного римского права. - Т. I. - Пер. с нем. Г.Жигулина; Под. ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. - М.: Статут, 2011. - С. 73-101.
15. Иеринг Р. Борьба за право [Текст] / Р. Иеринг. - Пер. с нем. П. П. Волкова. - М. : Тип. Грачева и К°, 1874. - 78 с.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДОЧИНСТВА

Пліш М.
(суддя)

Анотація: Автор розглядає теоретичні і практичні проблеми впровадження у законодавчу практику України принципу спеціалізації як передбаченої правової форми забезпечення справедливості правосуддя та законності судових рішень.

Ключові слова: судоустрій, принципи організації судів, принцип спеціалізації у судовій системі України.

Аннотация: Автор рассматривает теоретические и практические проблемы внедрения в законодательную практику Украины принципа специализации как определенной правовой формы обеспечения справедливости правосудия и законности судебных решений.

Ключевые слова: судоустройство, принципы организации судов, принцип специализации судебной системы Украины.

Summary: The author analyzes theoretical and practical problems of the judiciary specialization principle realization.

Key words: judicial system, judiciary principles, the judiciary specialization and principle in Ukraine.

Активізація зусиль Української держави у напрямі розгортання нового етапу судово-правової реформи зумовлює увагу як законотворців, так і суддівського співтовариства до переосмислення актуальних правових проблем організації і функціонування вищих спеціалізованих судів, у тому числі й у контексті перегляду відправних засад правового регулювання діяльності зазначених судових інстанцій.

Зокрема, особлива увага надається нині новим напрямкам демократизації судової влади, забезпечення державою прав і свобод людини і громадянина, усунення інституційних і функціональних недоліків у роботі цієї судової установи.

Проте, «незважаючи на позитивні здобутки, процес становлення незалежного адміністративного судочинства в Україні характеризується суперечливістю та непослідовністю. Даються взнаки консерватизм у підходах до реформування та брак чіткого бачення того, якою має бути дійсно демократична система адміністративного судочинства. За таких обставин адміністративні суди на сьогодні ще не стали дієвим інститутом захисту прав людини у сфері публічного управління, рівень довіри до них з боку суспільства залишається вкрай низьким» [7].